

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DEVLETİN ALEVİLİK ALGISI (KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ)*

STATE ALEVISM PERCEPTIONS AT THE RELIGION CULTURE AND KNOWLEDGE
ETHIC COURSE CURRICULUM (A COMPARED ANALYSIS)

Halise Kader ZENGİN*

Öz

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları son on yılda iki defa değiştirilmiş ve Alevilikle ilgili içerik açısından da geliştirilmiştir. Bu çalışmada 2005 ve 2010 yıllarında kabul edilen Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarıyla, 2006 ve 2010 yıllarında onaylanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Zorunlu din öğretimi kapsamında devletin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programlarında Aleviliğe hangi bağlamda nasıl yer verildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma nitel desenli bir analiz çalışması olarak yapılandırılmıştır. Programlarda Aleviliğe ait temel unsurlar; öğrenme alanı, ünite, konu, kazanım, açıklamalar ve etkinlik örnekleri üzerinden belirlenmiş, eski ve yeni programlardaki farklılaşmalar ortaya konulmuştur. Programların dinbilimsel ve eğitimsel yapılarında hiçbir değişme olmadığı ve 2005 ve 2006 öğretim programlarında oldukça az, fakat 2010 programlarında Aleviliğe daha çok yer verildiği ortaya çıkmıştır. Aleviliğe yer verilen bağlam ve Alevilik anlayışı incelendiğinde ise Aleviliğin yetişmekte olan nesle “Alevilik-Bektaşilik” adı altında tasavvufi bir yorum olarak öğretilmesinin hedeflendiği ortaya çıkmıştır. Bu tercihle Aleviliğin Ehli Sünnet içerisinde kabul edildiği, özellikle Ehli Sünnet’in dışında farklı bir inanç, yorum ve hatta İslam dışı olduğuna dair düşüncelerin programlarda konu edilmediği belirlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Devlet, Alevilik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, İlköğretim Programı, Ortaöğretim Programı.

Abstract

Religion Culture and Knowledge Ethic Course Curriculum has been changed two times at the last twelve years and it has been developed related to Alavism content. In this study, it has been comparatively examined to Secondary Education Religion Culture and Knowledge Ethic Course Curriculum which accepted in the 2005 and 2010 years and Primary Education Religion Culture and Knowledge Ethic Course Curriculum which approved in the 2006 and 2010 years. It has been analyzed that which kind of Alavism on the Religion Culture and Knowledge Ethic Course Curriculums by the state under coverage of the compulsory religion education.

Research has been structured as qualitative research analysis works. It has determined to Alavism belonging essences in the curriculum as learning field, unit, subject, skills, descriptions and activity samples and expressed to differences between old and new curriculums. It has been determined to there is no changes at the religiouscience and educational structures of the curriculums. Also, Alavism has been revealed to less taking place in the 2005-2006 curriculums and more taking place in the 2010 curriculums. In the examining to given place of the Alavism content and Alevism comprehension, it has been revealed that it is aimed to teach Alevism as mystical comment of the “Alavism and Bektashism” to the new generations. It hasn’t been accepted to Alavism is a different belief, denomination, religion etc. In curriculum has been aimed to teach to the student as an comment of Islamic understanding.

Key Words: State, Alawism, Religious Culture and Knowledge of Ethic Course, Curriculum of Primary, Curriculum of Secondar.

* Makalenin oluşma sürecinde değerli katkı ve yönlendirmelerini sunan, çok titiz bir şekilde metni okuyup eleştirilerini belirten Alevi Çalıştayları Koordinatörü Hocam Sayın Dr. Necdet Subaşı'na, ayrıca metnimin şekillenmesinde katkı ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Halide Aslan'a teşekkür ediyorum.

* Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kzengin@divinity.ankara.edu.tr

1. GİRİŞ

1980’li yılların başında ortaya konan raporlar ve sürdürülen tartışmalar sonucu din öğretiminin okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi¹ adıyla yer almasına, 1982 Anayasasınının 24. Maddesi gereğince Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının zorunlu olarak okumasına karar verilmiştir. Yasaya göre “*Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilk ve orta - öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.*” Türk Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 1983 yılındaki düzenlemesinde de 12. madde uyarınca DKAB Derslerinin okullarda zorunlu olarak okutulacağı tekrar teyit edilmiştir.

Cumhuriyet tarihi boyunca din derslerinin verilmesine ilişkin farklı uygulama ve kararlar 1980’li yıllara gelindiğinde kısmen bertaraf edilmiş, din öğretiminin statüsüne dair belirlemeler kesin sınırlarla çizilmiştir. 2000’li yıllarda siyasi, sosyal, ekonomik vb. alandaki farklılaşmaların bir yansıması olarak çeşitli ülkelerin eğitim politikalarında değişimler yaşanmış, demokrasi, insan hakları, eşitlik ve çoğulculuk bağlamında din öğretimi müfredatları ve modelleri yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Avrupa ülkelerinin bu konuda önderlik yaptığını söylemek mümkündür. Hukuki düzlemde Avrupa vatandaşlarına, dinî grup ve cemaatlere tanınan haklar bazı ülkelerde öğretim programının içeriğini çoğulcu, objektif, eleştirel² hale getirilmesine, bazı ülkelerde de ders türünde artışa³ gidilmesine etki etmiştir.

Çeşitli ülkelerde eğitim ve öğretimde yaşanan paradigma değişimiyle birlikte Türkiye’de de DKAB Dersine yönelik bazı eleştirilerin öne çıktığı görülmektedir. Kendi inanç ve düşüncelerini kamuoyuyla paylaşan, bir takım itirazlarını bu değerlendirmeler ışığında dile getiren taraflar arasında Aleviler de yer almaktadır. Onların eleştiri ve isteklerini farklı kanaat ve duruşa sahip olmaları nedeniyle tasnif etmek mümkündür.⁴ Ancak temelde birçok alanda olduğu gibi din eğitimi ve öğretimi alanında da görünür olma, eşit ve objektif karşılanma istekleri ağır basmaktadır.

¹ Metin içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, DKAB Dersi şeklinde kısaltılacaktır.

² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından dava konusu edilen (Folgero davası) Norveç din dersi öğretim programı, yeterince eleştirel, çoğulcu ve objektif olmaması nedeniyle yargılanmış ve Norveç istenilenleri gerçekleştirmek üzere çeşitli tarihlerde öğretim programını gözden geçirmiştir. Geniş bilgi için bkz. (Kaymakcan, 2007a: 61-62).

³ Almanya’da Alevilik diğer din dersleri gibi bir ders olarak okutulmaktadır. Bkz. (Tosun; Zengin, 2009:345-383; Tosun, 2009: 99-106).

⁴ Alevilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine yönelik beklenti ve talepleri hakkında geniş bilgi için bkz. (7. Alevi Çalıştayı, 2010: 210-362; Subaşı, 2011: 60; Şimşek; Güngör, 2013: 545-548; Erdemir vd., 2010:102-117) .

Talep ve şikâyetlerini hukuki platformlarda dillendiren Aleviler bu meyanda birçok kararın alınmasına etki etmişlerdir. 2005 yılında İzzettin Doğan ve 2000 arkadaşının MEB aleyhine açtıkları davadan (7. Çalıştay, 2010: 218-219) söz edilebileceği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınan bir başka dava da önemli sonuçlar içermiştir.⁵ 2005 ve 2010 yıllarında benzer taleplerle açılan davalar (Erdem-Karahanoğulları, 2013: 16-18) Alevilerin DKAB Dersinin içeriğine yönelik memnuniyetsizliklerini göstermiştir.

Devlet nezdinde 2009-2010 tarihleri arasında 8 aylık bir çalışma ile kamuoyunda *Alevi Açılımı* olarak bilinen bir süreç başlatılmış, Necdet Subaşı koordinatörlüğünde 7 Alevi Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Bununla ilk defa Aleviler devletin resmi muhatabı kabul edilmiş, birçok alanda itiraz, eleştiri ve beklentilerini açıklama imkânı bulmuşlardır. Çalıştaylar sonucunda Subaşı tarafından kaleme alınan *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*'nda tüm bu görüşler özetlenmiştir. Raporda DKAB Dersine ilişkin iki boyuta dikkat çekilmiştir. Bunlardan birincisi, Alevi vatandaşların devletin inanç alanına müdahale etmesine karşı çıkmaları ve bu dersin kaldırılmasını talep etmeleridir. Bu gerçekleşmediği takdirde Sünni İslam içeriğiyle şekillenmiş bir dersten muaf tutulmalarını istemeleridir. Buna göre devlet, Aleviliği öğrettiğinde kendi çıkarlarına uygun bir Aleviliği topluma sunma endişesi bulunmaktadır. Bu görüş sahipleri dersin daha çok sivil toplum kuruluşlarınca verilmesini savunmaktadır. Üzerinde çok tartışılan ve uzlaşılan ikinci boyut ise; dersin herhangi bir inanç grubunu dolaylı ya da dolaysız öne çıkartmaması, ulusal ve uluslararası hukuka aykırı bir şekilde düzenlenmemesidir. Dersin içeriğine ve verilmesine ilişkin Aleviler arasında uzlaşma olmamasına rağmen, çoğunluğun ders içeriğinin yeniden düzenlenmesi ve Aleviliğe yetkin bir şekilde yer verilmesi kanaatinde olduğu ortaya çıkmıştır. Ders kapsamında bugün Aleviliğe yönelik bilgilerin geçiştirme çabası içerisinde sunulduğu yönünde farklı eleştiriler de yer almaktadır (Subaşı, 2010: 134-155).

Hukuki ve siyasi alanda kat edilen bu süreçte ilk defa Alevilikle ilgili konu ve ders kazanımları Ortaöğretim DKAB Dersi Programında 31.03.2005 tarih ve 16 sayı ile yer almış ve 2005-2006 öğretim yılından itibaren okunmaya başlanmıştır. İlköğretim DKAB Dersi Programı Talim Terbiye Kurulu'nun 28.12.2006 tarih ve 410 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 2007-2008 öğretim yılından itibaren öğretilmeye başlanmıştır.

⁵ Alevi bir vatandaşın (Hasan-Eylem Zengin Davası) iç hukuk süreçlerini tamamladıktan sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurusu sonucu 9 Ekim 2007 yılında mahkeme DKAB Dersleri hakkında hüküm vermiştir. Mahkeme derslerin, tarafsızlık ve çoğulculuk şartlarını yerine getirmemesi ve ebeveynlerin inançlarına saygı gösterilmesini sağlayacak uygun yöntemlerin bulunmaması nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ihlal edildiğini açıklamıştır. Hasan ve Eylem Zengin-Türkiye, 09. Ekim 2007, http://www.avrupakonseyi.org.tr/aihmk/aihmk07_165.htm, (erişim08.07.2009).

Öğretim programları ve kitaplarına ilişkin ikinci bir adım ise; Alevi çalıştaylarının bir sonucu olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nde, Alevi-Bektaşî, Caferî ve Nusayrî inanç mensuplarının DKAB Dersine yönelik taleplerini karşılamak üzere oluşturulan bir komisyon marifetiyle atılmıştır. MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, oluşturulan komisyonun, Alevi-Bektaşî, Caferî ve Nusayrî inanç mensuplarının konuya ilişkin önceden hazırladıkları raporlar doğrultusunda çalışmalar yaptığını, raporda belirtilenlerin öğrencilerin gelişim düzeyleri dikkate alınarak program ve ders kitaplarına yansıtıldığını belirtmiştir (MEB, 2012). Yapılan değişiklik ve ilaveler, 2011-2012 öğretim yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulu'nun 30.12.2010 tarih ve 328, 329 sayılı kararıyla İlköğretim ve Ortaöğretim DKAB Dersleri Öğretim Programlarında uygulamaya konulmuştur.

Alevilik konusunda olduğu gibi üretilen yeni bilgi ve değerlerin, hangilerinin programa alınacağı, yanı sıra ders kitaplarında nasıl sunulacağı devletin eğitim politikalarıyla yakından ilişkilidir. Belirlenen eğitim politikası aynı zamanda yetiştirilmek istenen vatandaşın sahip olacağı bilgi, beceri ve tutumu belirlemekte, bireyi şekillendirmektedir. Devletin "resmi din" anlayışının en iyi yansıması din öğretimi programları vasıtasıyla açığa çıkmaktadır. Şu halde öğretimi yapılan DKAB Dersleri devletin Alevilik konusundaki yaklaşımını ortaya koyacaktır. Esasen, devletin din konusundaki kabul ve yönelimleri İslam'ın Sünnî yorumunda olduğu gibi Alevilik konusunda da ana kıstasları yansıtması açısından belirleyici imalar barındırmaktadır.

DKAB Dersi öğretim programlarında Alevilik üzerinde analiz yapmak iki tür zorluğu da beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki Aleviliğin tek bir tanımının olmaması ve Aleviliğin çok farklı yapı ve anlayışlarla varlığını sürdürüyor olmasıdır (Yılmaz, 2011a: 16-31). İkincisi ise Aleviliğin genel İslam anlayışıyla kimi zaman iç içe geçmiş,⁶ ayrışması ve belirlenmesi güç bir yapı arz etmesidir. Aleviliğin, İslam'ın genel yorumları eşliğinde tasavvur edilmesinin önemli bir sonucu olarak, söz konusu geleneği Ehl-i Sünnet şemsiyesi altında değerlendirmek kaçınılmaz olmuştur (Onat, 2005:8-13). Kuşkusuz bu anlayış Materyalist ya da Ateist Alevilik tanımlamalarının tam karşısında durmaktadır. Bütün bu zorluklar DKAB Dersi Programlarında Sünniliğe ve Aleviliğe ayrılan yeri tespit etmenin ne kadar kaygan bir zemin üzerinde durduğunu göstermektedir. (Yılmaz, 2009: 199-200). Tek tip bir Alevi inanç formülasyonunun olmayışı, ritüel ve diğer geleneksel uygulamalardaki

⁶ Aleviliğin İslam içi mi? Yoksa İslam dışı mı olduğuna dair tartışmalar bu bağlamda yapılmaktadır. İzzetin Doğan'ın "Alevî İslam" anlayışında olduğu gibi. Bkz. (Doğan, 2005: 67-68; Ayrıca konuyla ilgili bkz. Keçeli Baba, 2005: 120-121; Eğri, 2005:114-118; Eğri, 2000: 1-11).

kopukluk ve farklılaşmalar, siyasi ve dinî lehçe farklılıklarıyla şekillenen yapılaşmalar dikkate alındığında ortaya çıkan durum problemleri giriftleştirmektedir.

Yukarıda sayılan güçlükler nedeniyle bu çalışmada Alevilikle ilgili öğretilen muhtevanın doğruluğu tartışılmayacaktır. Temel amaç devletin zorunlu din öğretimi kapsamında öğrettiği Aleviliğin⁷ 2005, 2006 ve 2010 yıllarında kabul edilen dört program çerçevesinde karşılaştırılarak ortaya konulmasıdır. Bununla devletin “Alevilik Algısını” ortaya koymak amaçlanmıştır. Söz konusu araştırma kapsamında şu temel sorulara cevap aranmıştır: Öğretim Programlarında Aleviliğe nasıl yaklaşılmaktadır? Alevilik ile ilgili içerik (ünite, konu, kazanım, etkinlik örnekleri, açıklamalar, okuma metni vb.) hangi bağlamda ele alınmaktadır? Öğretim programlarında yıllara göre Alevilikle ilgili içerikte ve yaklaşımlarda farklılaşma var mıdır? Bu farklılıkları/farklılaşmaları nasıl anlamak ve değerlendirmek gerekir?

Çalışma Nitel Araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. İncelenen programlar 31.03.2005 tarihli Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve 28.12.2006 tarihli İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ile 30.12.2010 tarihli İlköğretim ve 30.12.2010 tarihli Orta Öğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarıdır. Aleviliğe nerede ve nasıl yer verildiğini ortaya koyabilmek amacıyla programlar içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Analizde öncelikle açık, eksen ve seçici kodlama yapılmış ardından kategoriler oluşturulmuş ve veriler değerlendirilerek yorumlanmıştır.

2. BULGULAR VE YORUMLAR

A. Programlara Genel Bir Bakış

Bu başlık altında incelenen programlar tek tek ele alınmış, programlarda Alevilikle ilişkili ünite, konu, kazanım, etkinlik örnekleri, açıklamalar ve okuma metinleri tablo halinde verilmiştir.

1. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005)

Programın temel yaklaşımı, eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşım başlıkları altında açıklanmıştır. Programda eğitimsel yaklaşımının; yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlara dayandığı, kavramsal yaklaşımı takip ettiği, beceri geliştirmeyi hedeflediği belirtilmektedir. Programın dinbilimsel yaklaşımı incelendiğinde hem İslam hem de diğer dinler hakkında bilimsel bilginin esas alındığı,

⁷ Çalışmada Aleviliğin temel unsurları araştırılmıştır. İnanç ve ibadetlerdeki farklılaşmalar tespit edilmeye çalışılmıştır: İnanç esasları, ibadetleri, tasavvufi anlayışları, önemli şahsiyetleri vb.

hurafeden uzak durulduğu ifade edilmekte bununla birlikte özellikle İslam'a ilişkin bilgilerde; Kur'an'ın temel alındığı, birleştirici ve mezhepler üstü yaklaşımın benimsendiği vurgulanmaktadır. İnanç, ibadet ve ahlak alanlarında kök değerler öne çıkartılırken Kur'an ve sünnetin temel alındığı ve ortak paydalar etrafında öğretimin gerçekleştirilmesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Programın farklı yorumlara, mezhep ve dinî oluşumlara yaklaşımı ise; onların yok sayılması yerine birer kültürel zenginlik ve farklı düşünce ekolleri olarak görülmesi yönündedir. Bu amaçla ortak paydalar dışında ortaya çıkan yorumların dinî kültürel boyutuyla tasvir edilerek bilgi verilmesi, bazı ünite ve okuma metinleriyle desteklenmesi yoluna gidildiği belirtilmektedir. Programda diğer dinlere de yer verilerek programa dinlerarası açılım kazandırıldığına dikkat çekilmektedir (MEB, 2005: 12-13).

Programda oluşturulan öğrenme alanları; İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlâk ve Değerler, Din ve Laiklik, Din, Kültür ve Medeniyet'tir. Öğrenme alanlarında Alevilik hakkında bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak Hz. Muhammed öğrenme alanında 11. Sınıfta öğrencilerin "Kültürümüzde Hz. Muhammed ve Ehli Beyt Sevgisi"ni öğreneceği açıklanmakta, Vahiy ve Akıl Öğrenme alanında ise; dinle ilgili yorumların din farklılığı olmadığına bunların ancak yorum farklılığı şeklinde değerlendirilebileceğine ve dinde zenginlik, çoğulculuk sayılabileceğine dikkat çekilmektedir (MEB, 2005: 20).

Aşağıdaki tabloda Alevilikle doğrudan ilişkili olan⁸ öğrenme alanı, ünite, konu, kazanım, etkinlik örnekleri, açıklamalar ve okuma metinlerinin sınıflara göre sayısal dağılımı verilmektedir.

---

⁸Tablolarda sayısal dağılım oluşturulurken başlığın doğrudan Alevilikle ilişkili olup olmadığına dikkat edilmiştir. Örneğin "Vahiy ve Akıl", "Din Kültür ve Medeniyet", "Ahlak ve Değerler" gibi öğrenme alanları doğrudan Aleviliği yansıtmadığından/genel konular olduğundan tabloda sayısal olarak gösterilmemiştir. Ayrıca "Allah İnancı", "İslam'da İbadetler" gibi konular da sayılmamıştır. Ancak mesela 11. Sınıfta yer verilen "Kültürümüzde Hz. Muhammed sevgisini Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektâş Veli, Nesimî, Hatayî vb.den örneklerle açıklar.", "Ehl-i beyt kavramının içeriğini açıklar.", "Türk kültüründe Ehl-i Beyt sevgisinin çeşitli tezahürleri olduğunu fark eder." gibi açıkça Alevilikle bağlantılı ifadeler tabloda sayısal olarak gösterilmiştir.

Tablo 1: Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2005)

Sınıf	9	10	11	12
Öğrenme Alanı	-	-	-	-
Ünite	-	-	-	-
Konu	4	-	3	2
Kazanım	2	-	4	4
Etkinlik Örnekleri	2	-	2	-
Açıklama	1	-	-	-
Okuma Metni	1	2	2	1

Tablo 1’deki dağılım incelendiğinde Alevilikle doğrudan ilgili öğrenme alanı ve ünite başlıklarının 9-12. sınıflarda yer almadığı; 9. sınıfta 4 konu, 11. sınıfta 3, 12. sınıfta 2 konunun ilgili olduğu ve 10. sınıfta Aleviliğe ait unsurların hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Kazanımlar incelendiğinde 9. sınıfta 2, 11. ve 12. sınıfta 4 kazanımın yer aldığı 10. sınıfta ilgili kazanım bulunmadığı belirlenmiştir. 9. ve 10. sınıfta ikişer etkinlik örneklerine yer verildiği sadece 9. sınıfta 1 açıklamanın bulunduğu; 9. ve 12. sınıfta 1, 10. ve 11. sınıfta ikişer okuma metnine yer verildiği ortaya çıkmıştır.

Programda Alevilik hakkında okuma metinleri; 9. sınıfta “Hz. Fatıma ve Aile Fertleriyle İlişkileri”, 10. sınıfta “Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât Adlı Eserinde Tevhit ve İnanç Esasları”, aynı sınıfta “Hz. Ali’nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri”, 11. sınıfta “Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler”, ayrıca “Barış ve Kardeşlik”, 12. sınıfta “Hacı Bektaş Veli’nin Makâlât’ında Dört Kapı Kırk Makam”dır.

Ortaöğretim DKAB Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesi kitapçıkta yer almadığı gibi programın açıklamalar kısmında öğretilecek kavramlara da dikkat çekilmemiştir. Bu durumun tamamen tercihle alakalı olduğu söylenebilir zira bir yıl sonra çıkan İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı aynı eğitimsel yaklaşıma sahipken öğretilecek kavramlar listelenmiştir.

2. İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2006)

Bir yıl sonra düzenlenen İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı’nın, Orta Öğretim DKAB Dersi Öğretim Programı’ndaki eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşımları aynen devam ettirdiği (MEB, 2007:2, 8-9) bununla birlikte öğrenme alanlarında bazı değişikliklerin olduğu görülmüştür. Programın öğrenme alanları; İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlâk, Din ve Kültür’dür. Öğrenme alanında Alevilik hakkında doğrudan bir açıklama bulunmamakla birlikte Kur’an ve Yorumu öğrenme alanında öğrencilerin din ve din

anlayışındaki yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerini öğrenecekleri ve bunları birer zenginlik olarak göreceklere, yorumların kaçınılmaz olduğunu fark edeceklerine dikkat çekilmektedir. Din ve Kültür öğrenme alanında da öğrencilerin, Hz. Peygamber ve Ehli Beyt-i sevecekleri ifade edilmektedir (MEB, 2007: 16-17).

Tablo 2: İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2006)

Sınıf	4	5	6	7	8
Öğrenme Alanı	-	-	-	-	-
Ünite	-	-	-	-	-
Konu	-	-	5	-	3
Kazanım	-	-	2	-	2
Etkinlik Örnekleri	-	-	2	-	2
Açıklama	-	-	1	-	1
Okuma Metni	-	-	-	-	-

Tablo 2 incelendiğinde sadece 6. ve 8. sınıfta Alevilik ile doğrudan ilişkili konu, kazanım ve etkinlik örnekleri tespit edilmiştir. 6. sınıfta 5 konu bulunmakta iken 8. sınıfta bu sayı 3'e düşmüştür. Her iki sınıfta da ikişer kazanım ve etkinlik örneklerine yer verilmiştir. Her iki sınıfta birer açıklama yapılmıştır. Hiçbir sınıf seviyesinde okuma metinlerine yer verilmemiştir.

İlköğretim DKAB Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesinde doğrudan Alevilikle ilişkili sadece 6. sınıfta geçen "Ehl-i Beyt" kavramı bulunmaktadır.

3. İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010)

Programın eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşımları daha önceki programların yaklaşımlarıyla benzerlik göstermektedir (MEB, 2010a: 2, 9-10). Ancak programın uygulanmasına ilişkin açıklamalarda, ibadetler (namaz, abdest, gusül, teyemmüm vb.) konusu işlenirken mezheplerin farklı anlayış ve uygulamalarının ihtiyaç duyulduğunda öğretilebileceğine özellikle Caferilik ve Şafilik'e, parantez içinde yazılmak suretiyle dikkat çekilmektedir⁹ (MEB, 2010a: 9). Daha önceki programda zikredilmeyen Caferilik ve Şafilik'in ayrıca ifade edilmesi olumlu bir adım olarak nitelendirilebilir. Ancak programda sadece bu iki mezhebin ifade edilmesi, diğerlerine yer verilmemesi ise bu mezhep mensuplarının Türkiye'de çoğunlukta olmaları ile de açıklanabilir. Bununla birlikte Alevilikle

⁹ Ortaöğretim Programında ise daha genel ifadeler kullanılarak aynı şeyler söylenmekte, mezhep adı verilmemektedir.

ilgili ayrıca bir vurgunun olmaması onun Ehli Sünnet içerisinde Hanefi ekolüne göre değerlendirildiği anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Zira farklı olduğu kabul edilseydi parantez içinde Caferilik, Şafilik yanında ifade edilmesi gerekirdi.

İlköğretim programının öğrenme alanları (İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür) ve ünite başlıkları arasında Alevilikle doğrudan ilişkili onu ön plana çıkartan bir isimlendirme bulunmadığı gibi öğrenme alanlarıyla ilgili yapılan açıklamalarda ayrıca bir bilgilendirme bulunmamaktadır. Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında din ve din anlayışındaki yorum farklılıklarının ortaya çıkış sebeplerinin öğretileceği ve bunların programa yansıdığı gibi birer zenginlik olarak kabul edileceği belirtilmektedir (MEB, 2010a: 17). Ayrıca Din ve Kültür öğrenme alanında kazanımlarla ilgili yapılan açıklamalarda öğrencilerin, Türkler arasında İslam'ın yayılmasında etkili olan şahsiyetleri tanıyacakları ve Hz. Peygamber ve Ehlibeytini sevecekleri ifade edilmektedir (MEB, 2010a: 18).

Tablo 3: İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010)

Sınıf	4	5	6	7	8
Öğrenme Alanı	-	-	-	-	-
Ünite	-	-	-	-	-
Konu	-	1	4	9	-
Kazanım	-	-	2	2	-
Etkinlik Örnekleri	1	3	4	1	2
Açıklama	4	2	4	3	-
Okuma Metni	-	1	1	2	1

Tablo 3 incelendiğinde öğrenme alanı ve ünite başlığı olarak doğrudan Aleviliği anlatan bir başlık bulunmamaktadır. 5. sınıfta 1 konu, 6. sınıfta 4, 7. sınıfta 9 konu tespit edilirken 4. ve 8. sınıflarda doğrudan bir konu yer almamıştır.¹⁰ Sadece 6. ve 7. sınıflarda Aleviliğe ilişkin ikişer kazanım ilişkili bulunmuştur. Diğer kazanımlar genel ifade şeklindedir. Etkinlik örneklerine her sınıfta yer verilmiştir. 4. ve 7. sınıfta 1, 5. sınıfta 3, 6. sınıfta 4 ve 8.

¹⁰ Örneğin 8. Sınıfta “Kurban nedir ve niçin Kesilir?”, ya da 6. Sınıfta “Yalan söylemek ve hile yapmak, Gıybet ve iftira, Hırsızlık, Haset etmek, Alay etmek” gibi konularda doğrudan isimlendirme veya tasnif yapılmadığından sayılmamıştır.

sınıfta 2 etkinlik tespit edilmiştir. Sadece 8. sınıfta açıklamaya yer verilmezken, 4. sınıfta 4, 5. sınıfta 2, 6.sınıfta 4, 7. sınıfta 3 konuda açıklama yapılmıştır.

Programa Alevilikle ilgili eklenen okuma metinleri; 5. sınıfta “Hz. Peygamber’in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi”, 6. Sınıfta “Hz. Ali’nin Hz. Hasan’a Öğüdü”, 7. sınıfta “Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler”, yine aynı sınıfta “Hz. Ali’nin Cesaret ve Kahramanlığı”, 8. sınıfta “Kurban Tıglama (Kesme) Duası”dır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesinde Alevilikle doğrudan ilişkili kavramlar incelendiğinde 5. sınıfta 2 (Hıdrellez, Nevruz), 6. sınıfta 1 (Ehl-i Beyt), 7. sınıfta 6 kavram (Aşure, Cem, Gülbenk, Musahiplik, Semah, Tasavvuf) yer alırken 8. sınıfta doğrudan ilgili bir kavram bulunamamıştır. 2010 programında Alevilikle ilgili kavram sayısındaki artış aynı zamanda öğretilecek konuların artmasıyla da bağlantılıdır. 2006 programında sadece “Ehli Beyt” kavramı varken 2010 yılına gelindiğinde öğretilecek kavram açısından zenginleşme söz konusudur.

4. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010)

Programla ilgili açıklamalar kısmında diğer programlardan farklı olarak din ve dindarlık arasındaki fark üzerinde durularak, mezheplerin din anlayışındaki farklılaşmaların kurumlaşması sonucu ortaya çıktığı ve bunların hiçbirisinin dinle özdeşleşemeyeceği vurgulanmaktadır. İnsanların Kur’an ve sünnette belirtilen temel iman esaslarına inanmasının Müslüman olarak kabul edilmesinde yeterli olacağına dikkat çekilmektedir (MEB, 2010b: 4). Buna mukabil programın uygulanmasına ilişkin açıklamalarda İslam’ın namaz, abdest, gusül, teyemmüm vb. konularda mezheplerden kaynaklanan farklı anlayış ve uygulamalarının gerektiğinde öğretilbileceği belirtilmektedir. Programın dayandığı temel yaklaşımlar incelendiğinde; eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşımlarının diğer üç programla aynı olduğu ortaya çıkmaktadır (MEB, 2010b: 10-11).

Programda öğrenme alanları; İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlak ve Değerler, Din ve Laiklik, Din, Kültür ve Medeniyet’tir. Sadece Hz. Muhammed öğrenme alanında işlenecek konular sıralanırken Alevilikle ilişkili sayılabilecek 11. sınıfta “Kültürümüzde Hz. Muhammed ve Ehli Beyt Sevgisi” üzerinde durulacağı ifade edilmektedir (MEB, 2010b: 16). Ayrıca öğrencilere Vahiy ve Akıl öğrenme alanında dindeki yorum farklılıklarının, din farklılığı olmadığı, bunların birer zenginlik ve dinde çoğulculuk anlamına geldiğinin öğretilmesi hedeflenmektedir. Yine 12. sınıfta tasavvufi düşüncenin doğuşu,

kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumlar vb. hakkında bilgi kazandırılacağı vurgulanmaktadır (MEB, 2010b: 17).

Aşağıdaki tabloda Alevilikle ilişkili öğrenme alanı, konu, kazanım, etkinlik örnekleri, açıklama ve okuma metinleri sayısal olarak belirtilmiştir.

Tablo 4: Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı (2010)

Sınıf	9	10	11	12
Öğrenme Alanı	-	-	-	-
Ünite	-	-	-	-
Konu	3	-	1	8
Kazanım	3	-	3	8
Etkinlik Örnekleri	2	-	2	4
Açıklama	4	1	-	3
Okuma Metni	-	2	2	2

Tablo 4 incelendiğinde hiçbir sınıfta Aleviliğe doğrudan işaret eden öğrenme alanı ve ünite tespit edilememiştir. 9. sınıfta 3, 11. sınıfta 1, 12. sınıfta 8 konu yer alırken 10. sınıfta hiçbir konu bulunamamıştır. 9. ve 11. sınıfta 3 kazanıma ve 12. sınıfta 8 kazanıma yer verilirken 10. sınıfta konuyla ilgili hiç kazanım tespit edilememiştir. Etkinlik örnekleri; 9. sınıfta 2, 11. sınıfta 2, 12. sınıfta 4 etkinlik bulunurken 10. sınıfta Alevilik ile ilgili hiç etkinlik tespit edilememiştir. Sadece 11. sınıfta Alevilikle ilgili açıklamaya yer verilmezken 9. sınıfta 4, 10. sınıfta 1, 12. sınıfta 3 açıklama tespit edilebilmiştir. 10., 11. ve 12. sınıfta ikişer okuma metni yer alırken 9. sınıfta bulunamamıştır.

Okuma metinleri olarak; 10. sınıfta “Hacı Bektaş Veli’nin Eserlerinde Tevhit ve İnanç”, yine aynı sınıfta “Hz. Ali’nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri”, 11. sınıfta “Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler” ve “Hz. Fatıma ve Onun Aile Fertleriyle İlişkileri”, 12. sınıfta “Dört Kapı, Kırk Makam ve Barış ve Kardeşlik”tir.

Ortaöğretim DKAB Dersinde Öncelikle Verilecek Kavramlar Listesi programda yer almamıştır ancak açıklamalar kısmında bazı kavramlara ve içeriğe dikkat çekildiği tespit

edilmiştir. Bunlardan birisi “cemevi” kavramıdır. Cemevi, “cemin yapıldığı yerdir” şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2010b: 56).

B. Öğretim Programlarında Alevilik

Bu başlık altında öncelikle İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programları ardından Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programları karşılaştırılacak ve bununla devletin örgün öğretimde kazandırmak istediği “Alevilik algısı” ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

Programlar dinbilimsel yaklaşımları, öğrenme alanları, üniteleri, konuları, kazanımları, etkinlik örnekleri, okuma metinleri açısından karşılaştırılmıştır.

1.1. Dinbilimsel Yaklaşımları, Öğrenme Alanları ve Üniteler Açısından Karşılaştırma

2006 ve 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarının yaklaşımları karşılaştırıldığında her ikisinin de dinbilimsel ve eğitimsel yaklaşımlarının aynı olduğunu söylemek mümkündür. İslam temelli, diğer dinler açılımı olan program İslam öğretiminde mezhepler üstü yaklaşımı benimsemektedir. Programın uygulanışı ile ilgili yapılan açıklamalarda sadece 2010 öğretim programında özellikle ibadetlerle ilgili konuların öğretiminde mezheplerarası yaklaşıma dikkat çekilmekte ve öğrencilere Caferilik ve Şafiiilikteki görüş ayrılıklarının öğretilmesi istenmektedir. Her iki program modern eğitim kuramları arasında sayılan yapılandırmacı, çoklu zekâ ve öğrenci merkezli öğrenme vb. kuramlara dayandırılmaktadır.

Öğrenme alanlarında bir değişiklik yapılmamıştır. Aleviliği öne çıkartan bir öğrenme alanı bulunmamaktadır. Aynı şekilde ünite başlıklarında Aleviliğe işaret eden ünite başlığı yer almamaktadır. Bu durumun programların dinbilimsel ve Aleviliğin ne olduğuna ilişkin benimsenen yaklaşımdan kaynaklandığı ifade edilebilir. Okulda uygulanacak din eğitimi programları için birçok model önerisi içeren farklı görüşler ortaya konulmaktadır (Tosun, 2010: 132-138). Fakat Aleviliği de içine alan bir programın ancak mezhepler üstü bir yaklaşımla yapılmasının ve din anlayışlarının ön plana çıkartılmadan işlenilmesinin uygun olacağı noktasındaki genel kanaat baskın görünmektedir (Yılmaz, 2011: 239, 250; Onat, 2005: 15, 18-19; Eğri, 2002: 1-5; Tosun, 2005: 38-39; Bilgin, 2001: 169-189). Mezhepler üstü yapıda şekillenen bir programda genel İslamî dinî bilgi ve değerlerin öğretilmesi ve öğrenme alanlarının da din anlayışlarını ön plana çıkartmak, farklılıkları vurgulamak yerine birleştirici, bütüncü yönlerine vurgu yapması beklenmektedir. 2010 yılına ait programda özellikle

ibadetler konusu işlenirken farklı mezheplere yer verilmesi, devletin programlarda kısmen de olsa daha çoğulcu bir anlayışı kabule başladığı, farklılıkları yok saymadığı anlamına gelebilir.

1.2. Konuları ve Kazanımları Açısından Karşılaştırma

Tablo 2 incelendiğinde 2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda sadece 6. ve 8. sınıfta Alevilikle ilgili konuların olduğu görülecektir. 6. sınıfta *İslamiyet ve Türkler* ünitesinde, "Türkler Arasında İslam'ın Yayılmasında Etkili Olan Şahsiyetler" konu başlığının altında "Ahmet Yesevi", "Hacı Bektaş Veli", "Türklerin İslam Medeniyetine Katkıları" ve "Türklerde Peygamber ve Ehli Beyt Sevgisi" konuları bulunmaktadır. Bu konularla ilgili programda iki kazanım yer almaktadır. 8. sınıfta ise *İslam Düşüncesinde Yorumlar* Ünitesinde, "İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri" konu başlığının altında "Tasavvufi Yorumlar ve Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir", konuları kısmen Alevilikle ilgilidir.¹¹ Yine konuyla ilgili her iki sınıfta ikişer kazanım bulunmaktadır. "Türkler arasında İslam'ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanır" ve "Türklerdeki peygamber ve ehlibeyt sevgisine örnekler verir" 6. sınıfta yer alırken "İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini sınıflandırır", "Din anlayışındaki farklılıkların niçin birer zenginlik olduğunu açıklar" kazanımları 8. sınıfta tespit edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda Alevilikle ilgili konuların 5, 6 ve 7. sınıflarda toplandığı görülmektedir. 5. sınıfta ahlak öğrenme alanında "Nevruz ve Hıdırellez", 6. sınıfta "Türkler Arasında İslam'ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler", "Ahmet Yesevi", "Hacı Bektaş Veli", "Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi", 7. sınıfta "Muharrem Orucu", "Tasavvufi Yorumlar" başlığı altında "Alevilik-Bektaşilik"; "Cem ve Cemevi", "Razılık ve Kul Hakkının Sorulması", "On İki Hizmet", "Semah", "Musahiplik (Yol Kardeşliği)", "Dua ve Gülbenkler", "Hızır Orucu" işlenen konulardır. Belirtilen konuların hepsiyle olmasa da 6. ve 7. sınıfta konuya ilişkin kazanımlara yer verildiği görülmektedir. 6. sınıfta "Türkler arasında İslam'ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanır.", "Türklerdeki peygamber ve Ehli Beyt sevgisine örnekler verir" yer alırken 7. sınıfta "Muharrem orucunu açıklar.", "Alevi Bektaşî geleneğindeki temel kavramları açıklar." kazanımları bulunmuştur.

2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nın 2006 programına göre daha çok Alevilik konu ve kazanımlarına yer verdiği anlaşılmaktadır. 2006 yılına ait programda Alevilikle ilgili tespit edilen konuların, Yılmaz (2011b: 70) ve Bektaş-Öztaşkın'ın (2012:

¹¹ Alevilik konu alt başlıklarında açıkça belirtilmemiştir.

248-250) bulgularıyla örtüşmesi çalışmayı desteklemektedir. Yine 2006 ve 2010 programlarını insan hakları bağlamında inceleyen Yıldırım (2012) programlarda Alevilik muhtevasıyla ilgili benzer tespitlerde bulunmuş, 2010 programında konu ve kazanımlarda artışa gidilerek nicel bir gelişmenin varlığından söz edilebileceğine vurgu yapmıştır. Aşlamacı ise 2010 yılına ait İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programını çoğulculuk açısından incelemiş İslam içi çoğulluk bağlamında Alevilik öğretimine daha çok yer verildiğini ancak bunun Aleviler tarafından nasıl değerlendirildiğinin bilimsel tespitine ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir (2013: 280). Programlarda Alevilik konu ve kazanımlarına yer verilen bağlamlar incelendiğinde ise Aleviliğin ayrı bir inanç, mezhep vb. değil tasavvufi bir yorum olarak kabul edildiği ve konuların da bu başlık altında yapılandırıldığı ortaya çıkmaktadır.¹² 2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Aleviliğin “din anlayışında farklı yorumlar” şeklinde çok genel bir başlık içinde yer alması düşünülmüşken artık 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programıyla Alevilik-Bektaşiliğe ait unsurların detaylandırılıp başlık haline getirildiği, bununla Aleviliğin temel unsurlarının öğretilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Devletin “Alevilik Algısı” burada ortaya çıkmaktadır. Zira Alevilik ayrı bir inanç, felsefe, görüş, mezhep değil tasavvufi bir yorum olarak kabul edilmiştir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün, AİHM’de açılan davaya ilişkin DKAB Dersleri programlarına dair yaptığı açıklamada “Alevilik, tarihsel arkaplanı, görüşleri ve yapılanma biçimi esas alınarak tasavvufi bir oluşum olarak kabul edilmiş ve bu başlık altında yer verilmiştir. Çünkü Alevi yorumla Sünni yorum farklılığı, aşkın olan Allah’la ilgili teolojik ve dinsel bir farklılık olmayıp birçok etkenlerle oluşmuş tarihsel-siyasi ve kültürel bir farklılıktır” denilmiş ve devamında sosyolojik bazı araştırmalara dayanılarak “Alevilik bir din veya felsefi inanç olmayıp İslam içi tasavvufi bir yorumdur” açıklaması getirilmiştir (MEB: 4-5)¹³. Söz konusu bu kabul, 2006 yılına ait programa yansımakla birlikte, 2010 yılı öğretim programlarında da devam ettirilmiştir.

Diğer taraftan *Alevi Çalıştaylarında ve Alevi Çalıştayları Nihai Rapor’unda* Alevilik ile Bektaşilik arasında referans, aidiyet ve sosyo-kültürel farklılaşmaların olduğu Bektaşilerle

¹² 2006, 2007 DKAB Dersi kitapları üzerinde İnsan Hakları bağlamında incelemede bulunan İhtar Gözaydın aynı tespitte bulunmuştur. Özellikle Aleviliğin kitaplarda tasavvufi bir akım olarak verildiğini ve itikadi, kültürel ve amelî kısımlarının yadsındığını, Sünniliğe eklenerek Allah, nübüvvet ve ahiret gibi konularda Sünnilik dışı görüşlerin programa yansıtılmadığını belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz. (Gözaydın, 2009:170-191); Bununla birlikte 2012 yılına ait ders kitaplarını inceleyen Eyüp Şimşek ve Özcan Güngör ise Aleviliğe tasavvufi akımlar içinde yer verilerek, Aleviliğin Sünniliğe eklenildiği iddialarının son değişikliklerle birlikte yersiz olduğu, bilimsel olarak bu eleştirilere cevap verildiği görüşünü savunmaktadırlar (Şimşek; Güngör, 2013: 560).

¹³ Ayrıca DKAB Dersi Öğretim Programı çalışma komisyonunda görev alan Sönmez Kutlu, 7. Alevi Çalıştayında programlarda Aleviliğe, Alevilik-Bektaşilik düşüncesi denilmesinin ve ona tasavvufi yorumlar altında yer verilmesinin nedenini Aleviliğin, İslami bir yorum ve düşünce ekolu olarak kabul edilmesiyle açıklamıştır (7. Alevi Çalıştay, 2010:307).

Alevileri aynı doğrultuda ele almanın, birbirinden farklı inanç ve geleneklerin ortak bir potada birleştirilerek çözüm üretilmeye çalışmanın yanlışlığına dikkat çekildiği görülmektedir (Subaşı, 2010: 83, 112; 7. Alevi Çalıştayı, 2010: 265-266). Tam da burada Alevilerin talepleriyle devletin programlarda yer verdiği Alevilik anlayışı arasında bir farklılık ortaya çıkmaktadır.

1.3. Etkinlik Örnekleri, Açıklamalar ve Okuma Metinleri Açısından

2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında 6. ve 8. sınıfta ikişer etkinlik örneğine yer verilmiştir. Ehli Beyt sevgisini irdelemeyi ve din anlayışındaki farklılıkları kavramayı amaçlayan etkinliklerle birlikte açıklamalar kısmında Ehli Beyt sevgisi üzerinde durulması, İslam'ın yayılmasında etkili olan şahsiyetlerden Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi şahsiyetlerin öğretilmesi istenmektedir. Bu programda Alevilikle ilgili okuma metni bulunmamaktadır.

2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında etkinlikler incelendiğinde 4. sınıfta Manevi Temizlikle ilgili Hacı Bektaş Veli'nin sözünü değerlendirmek üzere bir etkinliğin yer aldığı, 5. sınıfta milli ve dinî günlerle (Cuma, Nevruz vb.) ilgili kavram çalışması yapılmasının istendiği, bunun haricinde 6. sınıfta İslam'ın yayılmasında etkili olan şahsiyetler ve Ehli Beyt sevgisini kavramaya ilişkin etkinliklerin olduğu tespit edilmiştir. 7. sınıfta Hz. Ali'nin oruç ve zekâtla ilgili sözleri üzerine etkinlikler programa eklenmiştir. Son sınıfta taassubun zararları yine Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin sözlerini açıklamak suretiyle etkinlik yapıldığı belirlenmiştir.

Programlar karşılaştırıldığında 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nın etkinlik örnekleri açısından daha zengin olduğunu söylemek mümkündür.

2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programının açıklamalar kısmında Alevilik ile ilişkili bir açıklama bulunmamıştır. 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında yapılan açıklamalar incelendiğinde Alevilikle ilgili doğrudan konular yer almamakla birlikte belirtilen açıklamalarla yönlendirmelerin yapıldığı ve konuların bu açıdan biraz daha derinleştirilmesi ve kapsayıcı olması sağlandığı görülmektedir. Mesela: 4. Sınıfta *Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?* ünitesinde 6. ve 7. kazanımlarda Hz. Ebubekir ve Hz. Ali'nin sözlerine yer verilmesinin istenmesi; Kevser Suresi ve Anlamının öğrenildiği 4. sınıfta "Kevser" kavramının açıklamasında nimetlerden birisinin Hz. Peygamberin soyunun Hz. Fatıma'dan devam ettiğinin öğretilmesinin istenmesi; yine Kur'an'ın kitaplaşmasının öğretildiği ünite de özellikle Hz. Ali'nin bu konudaki hizmetlerine; *Aile ve Din* ünitesinde Hz.

Ali'nin ve Caferi Sadık'ın sözlerine; 5. Sınıfta *İbadet Konusunda Bilgilenelim* ünitesinde dua konusu işlenirken Cafer Sadık'ın ve Alevilik Bektaşılık'teki dua örneklerine yer verilmesinin istenmesi örnek olarak verilebilir. Benzer şekilde 6. sınıfta Hz. Peygamberin vefatı işlenirken Hz. Ali'nin defindeki hizmetlerine, *İslam'ın Sakınılmasını İstedığı Bazı Davranışlar* konusu işlenirken Hz. Ali, Hasan, Hüseyin, Cafer-i Sadık ve Hacı Bektaş Veli'nin sözlerine yer verilmesi, Ehli Beyt sevgisi ve İslam'ın yayılmasında etkili olan şahsiyetleri anlatırken Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli vd. şahsiyetlerle sınırlandırılması ve farklılıkların birer zenginlik olduğunun öğretilmesi talep edilmektedir. *Muharrem Orucu* işlenirken Kerbela Olayı ve Aşureye değinilmesi talebi bir diğer yönlendirmedir. 7. Sınıfta *Alevilik-Bektaşılık* konusu işlenirken öğretmenlere konuyu hangi kavramlarla sınırlı tutulacağı açıklanmış ve özellikle “cemevi”nin, “cemin yapıldığı yer” olarak tarif edilmesi istenmiştir. Cem konusunun; “düşkünlükten kaldırma, dardan indirme ve Abdal Musa cemi ile sınırlandırılması” talep edilmiştir.

Cemevi ile ilgili ders kitaplarında yazılanlar da programla aynı doğrultudadır. 7. sınıf DKAB Dersi kitabında “cemevi, cemin yapıldığı yerdir. Bunun yanında cemevi; tasavvufi sohbetlerin yapıldığı mekân, duruma göre yoksullara aşevi, misafırhane, birlik, dirlik ve kardeşlik evi olmuştur. Ayrıca ilim, eğitim ve kültür evi olarak da kullanılmaktadır” denilmektedir (Akgül vd., 2012a: 93)¹⁴. Kitaplarda cemeviyle ilgili sergilenen net olmayan yaklaşım “cem”e ilişkin de gösterilmektedir.¹⁵ Ders öğretim programlarında ve kitaplarda sınırları çizilen “cemevi” tanımı bir tercihi ve duruşu yansıtmaktadır. Özellikle devletin Aleviliğe bakışı, bir inanç olarak İslam şemsiyesi altındaki varlığını kabul edişi, bu tanımlamalarda etkin faktör sayılabilir.¹⁶ Teolojik ve siyasi tartışmalar bir kenara bırakıldığında Alevi Çalıştaylarında söz alan Aleviler, cemlerini ibadet olarak görürken cem evlerinin de bir ibadethane olarak tescil edilmesini istemişlerdir. Cemevlerinin bir statüye kazandırılması konusunda taraflar uzlaşırken, ibadethane olarak kabul edilmesinde Alevi olmayan katılımcılar arasında bu talebin endişeye neden olduğu ve bu nedenle ibadethane denmeden cemevlerine statü kazandırılması yoluna gidilmesi önerilmiştir (Subaşı, 2010: 110,

¹⁴ Aynı tanımlama 12. sınıf Ortaöğretim DKAB Dersi kitabında da yer almakta ilaveten cemevine giriş adabına ve cemevinin içindeki unsurlara yer verilmektedir (Akgül vd., 2012b: 58-59).

¹⁵ Kitaplarda “Cem, toplanmak, bir araya gelmek ve bütünleşmek demektir. Alevilik-Bektaşılık'te cem bir araya gelinerek yapılır. Cemler, eskiden dergâhlarda, meydan evi denilen mekânlarda gerçekleştirilirdi. Kentleşmeyle birlikte zamanla cemevi adı verilen mekânlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır.” şeklinde açıklama yapılmaktadır (Akgül vd., 2012a: 93; Akgül vd., 2012b: 58).

¹⁶ Dönemin başbakanının bu konuda açıklaması - “İslam'da ibadet yeri camidir. Cemevleri kültürel mekânlardır” - bu görüşü teyit etmektedir. Bkz. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/822148-erdogandan-cemevi-yaniti>, (erişim: 24.07.2013). Aynı dönemde TBMM'ne açılması talep edilen cemevinin Diyanet İşleri Başkanlığından alınan görüşle reddedilmesine yönelik tartışma için bkz. http://www.radikal.com.tr/politika/chpli_aygunden_tbbm_baskanligina_tek_tek_yanit-1111833, (erişim: 24.07.2013).

171-172, 175). Bu nedenle ders programlarında da cemevlerine ibadethane denmeden açıklama yapılması yoluna gidilmiştir.

Programlarda yer alan “Açıklamalar”ın karşılaştırmasını yapmak mümkün gözükmemektedir zira sadece 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Alevilikle ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Bu programda Alevilikle ilgili neredeyse her sınıf düzeyinde bir ya da birkaç açıklama, yönlendirme, sınırlandırma ile öğretmene destek olduğu ve konuların dolaylı olarak Alevilikle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Alevilikle ilgili okuma metni tespit edilememiştir. 2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programında ise okuma metinlerinin, programdaki açıklamalar gibi aynı mantıkla programa yerleştirildiği ifade edilebilir. Bazı ünite ve konularda doğrudan Alevilikle ilgili muhteva bulunmazken, verilen okuma metinleriyle içeriğin Alevilik boyutu desteklenmiştir. Okuma metinleri şu konulardan oluşmaktadır: “Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hüseyin Sevgisi”, “Hz. Ali’nin Hz. Hasan’a Öğüdü”, “Hz. Ali’nin Cesareti ve Kahramanlığı”, “Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler”, “Kurban Tıglama (Kesme) Duası”

2010 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programının 2006 İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programına göre Alevilikle ilgili okuma metinlerine çeşitli bağlamlarda yer vermesi nedeniyle bu açıdan daha gelişmiş olduğu söylenebilir.

2. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

Programlar; dinbilimsel yaklaşımları, öğrenme alanları, üniteleri, konuları, kazanımları, etkinlik örnekleri, okuma metinleri açısından karşılaştırılmıştır.

2.1. Dinbilimsel Yaklaşımları, Öğrenme Alanları ve Ünite Açısından Karşılaştırılması

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programıyla 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı benimsenen eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşım açısından benzerlik göstermektedir. Programların, İslam’ın kök değerlerini esas alan, birleştirici, doktrin olmayan mezhepler üstü ve dinler açılımlı dinbilimsel yaklaşıma sahip olduğu açıklanmaktadır. 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında, 2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programından farklı olarak İslam’ın ibadetlerle ilgili (namaz, abdest vb.) hususlarda mezhepler arasındaki farklılıkların gerektiğinde öğretilebileceğine vurgu yapılmaktadır.

Her iki programda da Aleviliğe ayrılmış ne öğrenme alanı ne de ünite bulunmaktadır.

Programların İlköğretim DKAB Dersi Programlarıyla benzer mezhepler üstü yaklaşımı devam ettirdiği ve bu hususta bir değişiklik yapılmadığı anlaşılmaktadır. Benimsenen bu yaklaşımın aynı zamanda devletin din öğretimi politikası olarak görülmesi yerinde olacaktır.

2.2. Konuları ve Kazanımları Açısından Karşılaştırılması

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında 9. sınıfta 4, 11. sınıfta 3, 12. sınıfta 2 konu tespit edilebilmiştir. “Kültürümüzde Kur’an’ın Yeri ve Önemi”, “Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler”, “Ahmet Yesevi”, “Hacı Bektaş Veli” konuları, 9. sınıfta işlenirken, 11. sınıfta “Kültürümüzde Hz. Muhammed Sevgisi ve “Kültürümüzde Ehli Beyt Sevgisi”, “İslam Barışa ve Birlikte Yaşamaya Önem Verir” konuları Alevilikle ilişkilendirilen konulardır. 12. sınıfta ise daha açık bir başlıkla “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar”, “Alevilik-Bektaşilik” konularına yer verilmiştir.

2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında konuların dağılımına bakıldığında 9. sınıfta 3, 11. sınıfta 1 ve 12. sınıfta 8 konu tespit edilmiştir. 9. sınıfta “Kültürümüzde Kur’an’ın Yeri ve Önemi”, “Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler” işlenirken “Ahmet Yesevi” ve “Hacı Bektaş Veli” gibi şahsiyetler konu olarak yer almıştır. “Kültürümüzde Ehli Beyt Sevgisi” 11. sınıfta işlenirken, 12. sınıfta *İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar* ünitesinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında “Alevi-Bektaşilik”, “Cem ve Cemevi”, “Cemin Yapılışı”, “Semah”, “Musahiplik”, “Dua ve Gülbenkler”, “Muharrem Ayı ve Aşure” ayrıca “İslam Barışa ve Birlikte Yaşamaya Önem Verir” konuları Alevilikle ilişkilidir.

Programlar konuları açısından karşılaştırıldığında 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında Alevilik konusunun daha derinlemesine ve detaylandırılarak işlenmesi yoluna gidildiği görülmektedir. Alevilik algısının, İlköğretim DKAB Dersi programlarındakine benzer tasavvufi bir yorum olarak kabulü sürdürülmüştür. Bu nedenle de Alevilik-Bektaşilik başlığı altında Alevilik öğretisi verilmeye çalışılmıştır. Ders kitaplarında Alevi ve Bektaş tanımlanması incelendiğinde “Hz. Ali’yi seven sayan ve ona taraftar olan kişiye Alevi” dendiği ve “Allah’ın birliğine inanan, Hz. Muhammed’i son peygamber olarak kabul eden, kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim olan, Hz. Muhammed’i ve onun ehl-i beytini seven Müslümanlar” şeklinde açıklanmıştır. Bektaşilik ise “Hacı Bektaş Veli’ye bağlı ve onun yolundan gidenlerin oluşturduğu düşüncenin adı” olarak tanımlanmıştır (Akgül vd., 2012a:

91; Akgül vd., 2012b: 55). Şu haliyle öğretime konu edilen Aleviliğin Sünni bakış açısından farklı olmadığı ortaya konulmaktadır. Ancak Alevi Çalıştaylarında ifade edilenler göz önünde bulundurulduğunda Aleviliğin; Sünni anlayışla ortaklıklara sahip olmasına rağmen süreç içerisinde değişik inanç ve dini karakterlere açık yeni bir inanca dönüştüğü, Hak-Muhammed-Ali terkibiyle şekillenen erkân yolu olduğu belirtilerek, bu anlamda ne Şii ne de Sünni olarak nitelendirilebileceğine, Sünniliğin ve Aleviliğin birbirinden açıkça farklılaşan inançsal vurgu ve uygulamalarıyla, davranış ve ritüelleriyle bir özdeşlik iddiasında bulunmanın anlamsız olduğuna dikkat çekilmiştir (Subaşı, 2010: 39-41, 43, 45, 91). Yine çalıştaylarda Alevi ve Bektaşilerin hem türdeşlik hem de içerik bakımından farklı oldukları, Alevilerin referansları söz konusu olduğunda Sünnilerden daha çok Bektaşilere yakın durdukları ancak tarikat geleneğini sürdüren Bektaşilerle henüz müphem unsurlar taşıyan Aleviliğin de eşleştirilmesinin uygun olmayacağına işaret edilmiştir (Subaşı, 2010: 83,112).

Yeni programda konuların sayıca arttığı ve Alevilikle ilgili konu başlıkları oluşturulduğunu belirtmek mümkündür. Elde edilen bulguların Yılmaz (2011b: 71-72) ve Kaymakcan'ın (2007b: 13-14) çalışmasıyla benzerlik arz etmesi ulaşılan tespitleri doğrulamaktadır. Kaymakcan, özellikle 2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı üzerine yaptığı incelemede Aleviliğe konu olarak kısmen yer verildiği ve ağırlıklı olarak okuma metinleriyle konuların desteklendiği ancak bunun yeterli olmadığı eleştirisini getirmektedir.

Kazanımlar incelendiğinde 2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında öğrencilerin kültürlerinde Kur'an'a verilen değere ilişkin Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli vb.den örnekler vermesi, Türklerde İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanınması, kültürde Hz. Muhammed sevgisini Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Nesimi, Hatayi'den örneklerle açıklaması, Ehli Beyt kavramını açıklaması, Ehli Beyt kavramının çeşitli tezahürlerini fark etmesi, Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Cebbar Kulu vb.nin barışla ilgili mesajlarından örnekler vermesi, Yeseviliğin, Mevleviliğin ve Alevilik-Bektaşiliğin tasavvufi bir oluşum olduğunu fark etmesi, İslam düşüncesinde ortaya çıkan tasavvufi yorumların İslam'la özdeşleştirilemeyeceğini, birlikte yaşama ve hoşgörü bilincini kazanırken Türk tasavvuf anlayışından örnekler vermesi, İslam düşüncesindeki farklı yorumların dinde zenginlik ve dinde çoğulculuk olduğunu kavraması istenmektedir.

2010 programında ise; öğrencilerin kültürümüzde Kur'an'a verilen değerle ilgili Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli vb. den örnekler vermesi, kültüründeki Hz. Muhammed sevgisini Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Nesimi, Hatayi

vb.den örneklerle açıklaması, Ehli Beyt kavramını açıklaması, Ehli Beyt sevgisinin çeşitli tezahürlerini fark etmesi istenmiştir. Son sınıfta Alevilik-Bektaşilik konusunda öğrencilerin; İslam düşüncesinde tasavvufi yorumların ortaya çıkış nedenlerini açıklaması, Alevilik Bektaşiliğin tasavvufi oluşum olduğunu fark etmesi, cemin yapılışını ve çeşitlerini tanıması, semah, musahiplik, gülbenk kavramlarını açıklaması, Muharrem ayı ve aşurenin önemini fark etmesi, birlikte yaşama ve hoşgörü bilincini kazanmada tasavvuf anlayışından örnekler vermesi, İslam düşüncesinde yer alan farklı yorumların dinde zenginlik ve çoğulculuk olduğunu kavraması istenmiştir. *İslam ve Barış* ünitesiyle ilgili olarak da öğrencilerin Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Cabbar Kulu vb.nin barışla ilgili mesajlarından ve yaşantılarından örnekler vermesi beklenmiştir.

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda kazanım sayısının, 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'na göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun temel nedeni yeni programda 12. sınıfta Alevilik-Bektaşilik konusunun detaylı işlenmesi ve daha çok kazanıma yer verilmesindedir. Bu sınıf seviyesinde 8 kazanım tespit edilmiştir.

2.3. Etkinlik Örnekleri, Açıklamalar ve Okuma Metinleri Açısından

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda Alevilikle ilgili 9. ve 11. sınıfta ikişer etkinlik belirlenmiştir. Kültürümüzde Kur'an anlayışının Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli gibi düşünürlerin görüşlerinin ve Türklerde din anlayışının oluşmasında etkili olan şahısların araştırılarak sınıfa getirilmesi şeklinde düzenlenen etkinlikler 9. sınıfta yer bulmuştur. 11. sınıfta edebiyatımızda Hz. Muhammed sevgisini, bir kısım öğrencilerin Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli vb. rolüne girerek, diğer öğrencilerin de Hz. Muhammed'in hangi özelliklerinin oyunda yer aldığını bularak gerçekleştirdikleri bir etkinlik önerilmektedir. 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda daha önceki programla benzer etkinliklere yer verilmiştir. 9. sınıfta "Kültürümüzdeki Kur'an" anlayışı ile ilgili etkinlik aynen korunmuştur. Bunun haricinde Türlerin Müslüman olma süreçleri ile ilgili öğrencilerin araştırma yaparak sınıfa getirmelerine dayalı bir etkinlik de önerilmiştir. 11. sınıfta "Edebiyatımızda Hz. Muhammed" etkinliğine ve "Ehli Beyti Seviyoruz" etkinliği ile öğrencilerin Ehli Beyt sevgisini anlatan şiir, yazı vb. çalışmalarını sınıfa getirerek üzerinde konuşmaları istenmiştir. 12. sınıfta yer alan etkinlik örneklerinin çoğunluğu *İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar* ünitesindedir. Tasavvufi oluşumların öğrenciler tarafından araştırılarak sınıfta paylaşılması, birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü gösteren yazı ve resim vb. çalışmanın sınıfta paylaşılması, tasavvuf edebiyatından hoşgörü bilincini kazandıran

şiiirlerin sınıfa getirilerek, hoşgörünün önemi üzerinde durulması istenmiştir. *İslam ve Barış* ünitesinde ise edebiyatımızda barış mesajlarını bulmaya dayalı, Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Cebbar Kulu'nun sözlerinin sınıfta paylaşılmasına dair bir etkinlik programda yer bulmuştur.

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda 12. sınıfta hiç etkinlik örneği yer almazken 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda bulunmaktadır. Bu, Alevilik-Bektaşılık konusuna yeni programda 12. sınıfta yer verilmesiyle ilişkilidir. Zira hem kazanım sayısında hem de etkinlik örneklerinde bu konuda artış tespit edilmiştir. Ayrıca etkinlik örneklerinin öğrenci araştırmasına dayalı olması dikkat çekicidir.

2005 programında sadece 9. sınıfta Alevilikle ilgili bir açıklama tespit edilmiştir. *Türkler ve Müslümanlık* ünitesinde Türklerin İslam anlayışını benimsemesinde tarihi şahsiyetlerin ve özellikle düşüncelerinin etkili olduğunun, ders işlenişinde vurgulanması istenmiştir. 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda ise; 9., 10. ve 12. sınıfta açıklamalara yer verilmiştir. Açıklamalar kısmında doğrudan Alevilikle ilişkili olmayan konularda bir bağlantı kurulması önerilmektedir. Mesela: *Hz. Muhammed'in Hayatı*'nın işlendiği ünite de Hz. Ali'nin hicretteki rolüne ve Hz. Peygamberin cenaze ve defin işlemlerinde Hz. Ali'nin rolüne dikkat çekilmesi, Kur'an'ın indiriliş süreci ve kitaplaşmasının işlendiği konuda dört halifenin Kur'an'a hizmetlerinin anlatılması, Türklerin Müslüman olma süreci işlenirken, bu süreçte ehli beytin rolüne vurgu yapılması istenmiştir. İslam'da İbadetler başlığı altında Oruç anlatılırken, Muharrem orucuna ve Alevilik Bektaşilikteki uygulamalarına yer verilmesi, *Hz. Muhammed'i Anlama* ünitesinde "Başlıca Hadis Kaynakları" işlenirken Alevilik Bektaşilik tarafından muteber kabul edilen "Kütüb-i Erbaa"nın öğretime konu edilmesi önerilmiştir. Son sınıfta *İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar* işlenirken özellikle dini yorumların çeşitlilik olduğuna, birlik ve beraberliği geliştirmenin önemine değinilmesi, Hacı Bektaş Veli'nin Alevilik Bektaşiliğin gelişmesindeki rolüne vurgu yapılması talep edilmiştir. İlköğretim DKAB Dersi Programı'nda olduğu gibi özellikle cemevi ile ilgili farklı tanımlamaların yapılmasını engellemek maksadıyla cemevinin, "cemin yapıldığı yer", olarak tanımlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nın 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'na göre yok denecek düzeyde az açıklama barındırdığı ortadadır. Yeni programda Alevilikle ilgili konu ve kazanım sayısındaki artış, ilk defa bu konuları işleyecek öğretmenlerin yönlendirilmesini gerektirmiştir. Ayrıca açıklamalardaki yönlendirmelerle, Aleviliğin ünite ve konu başlığı olmadan diğer konularla ilişkilendirilmesi sağlanmıştır.

2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nda okuma metinlerine 9. ve 12. sınıfta birer, 10. ve 11. sınıfta ikişer olmak üzere yer verilmiştir. Okuma metinlerinin kazanım ve etkinlik örneklerinde olduğu gibi konuyu derinleştirmek ve konunun Alevilik Bektaşilikle ilgili kısmını tamamlamak üzere konulduğu anlaşılmaktadır. 9. sınıfta “Hz. Fatıma ve Aile Fertleriyle İlişkileri”, 10. sınıfta “Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât adlı Tevhit ve İnanç esasları”, “Hz. Ali'nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri”, 11. sınıfta “Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler”, “Barış ve Kardeşlik”, 12. sınıfta “Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ında ‘Dört Kapı Kırk Makam’” okuma metinleri yer almıştır. 2010 öğretim programında 10., 11. ve 12. sınıflarda ikişer okuma metni yer almıştır. 10. sınıfta “Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde Tevhit ve İnanç”, “Hz. Ali'nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri”, 11. sınıfta “Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler,” “Hz. Fatıma ve Onun Aile Fertleriyle İlişkileri”, 12. sınıfta “Dört Kapı Kırk Makam”, Kitab-ı Cabbar Kulu'ndan hazırlanmış “Barış ve Kardeşlik” okuma metni programa dâhil edilmiştir.

2005 ve 2010 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarında yer alan okuma metinleri karşılaştırıldığında sayısal oran olarak eşit oldukları ancak 2005 Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında her sınıfta en az bir okuma metni bulunurken yeni programda böyle olmadığı ortaya çıkmıştır. Her iki programda da aynı okuma metinleri kullanılmış ve farklı sınıf seviyelerine dağıtılmıştır. Yeni programda yeni metinlere yer verilmemiştir.

SONUÇ

Alevi vatandaşların hukuki platformlarda 2000'li yıllardan itibaren belirgin bir şekilde başlayan hak arama mücadeleleri ve bunun sonucunda devletin belli organlarının yargılanmaları, bu konuda gözle görülür adımlar atmaya gerektirmiştir. Zikredilen eleştiri ve talepler doğrultusunda din öğretimi programlarında değişiklikler yapılmış ancak yapılan bu değişikliklerin programların yapısal ve temel yaklaşımlarının değişmeden konu, kazanım, açıklama vb. açıdan geliştirilmesi şeklinde olmuştur.

Programların hepsinin dinbilimsel yaklaşımı mezhepler üstü, dinler açılımlı olması sebebiyle Alevilikle ilgili ayrıca öğrenme alanı ve ünitelere yer verilmediği kanaatine ulaşılmıştır. Ancak programlarda konuların kazanım, okuma metni ve açıklamalarla desteklendiği, özellikle 2010 öğretim programlarının konu, kazanım, açıklama ve okuma metinleri açısından eskisine göre daha işlevsel olduğu sonucuna varılabilir. Bu yolla konuların Alevilik boyutunun tamamlanmasının hedeflendiği de söylenebilir.

Öğretim programlarında Alevilik konularının dağıtılmasında sınıf seviyesinin çok dikkate alınmadığı kanaatine ulaşılmıştır. Konuların dağılımında bazen 7. ve 9. sınıflarda içerik açısından yığılma olurken bazen de 12. sınıf içerik açısından ağırlık verilen sınıf seviyesi olmuştur.

Programlarda Alevilik, “Alevilik-Bektaşilik” kalıbıyla kullanılarak, tasavvufi anlayış altında yer bulmuştur. 2005 Ortaöğretim ve 2006 İlköğretim DKAB Ders Programlarında üstü kapalı ve daha kısıtlı Aleviliğe yer verilirken, 2010 İlk- ve Ortaöğretim DKAB Ders Programlarında tasavvufi bir yorum olduğuna daha açık ve net vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte programlarda inanç, ibadet, ahlak ve siyer alanlarında işlenen konular incelendiğinde - cem ve erkân ile ilgili konular istisna tutulduğunda – Alevilik ile Sünnilik arasında herhangi bir farklılaşmaya işaret edilmemesi, Aleviliğin Ehli Sünnet şemsiyesi altında değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Alevi Çalıştayları’na katılan Alevilerin söylemleri göz önünde bulundurulduğunda, Alevilik ile Sünnilik ya da Alevilik ile Bektaşilik arasında olduğu ifade edilen farklılıkların da programlara yansımadağı, bu anlamda devletin din öğretimi yaparken bir tercihte bulunduğu kanaatine varmak mümkündür.

Sonuç olarak din öğretimi programları yapılandırılırken şu sorulara henüz net cevap verilmediği ortaya çıkmıştır: Zorunlu din öğretimi kapsamında çoğulculuğun özelde Aleviliğin öğretim programlarına eşit, objektif ve eleştirel yansımaları nasıl yapılacaktır? Din öğretimi programı yapılandırılırken “öteki” ya da “farklılıklar” dönüştürülmeden, eritilmeden, yok edilmeden, pedagojik bir çerçevede nasıl konu edilecektir? Din öğretimi programlarının oluşturulmasında devletin, muhatap aldığı toplulukların kendi inançlarını açıklamaları ve tanımlamalarını sağlayan ve program oluşturma sürecinin her aşamasında paydaş kabul eden hangi yaklaşım ve yöntemler kullanılabilir?

KAYNAKÇA

- AKGÜL Mehmet; KARA Ahmet; ALBAYRAK Abdullah; KOÇ Eyüp; ÇATAL Abdullah; ÖZBAY Ekrem; ÇİFTÇİ Turgut; PAÇA Hüseyin; EKŞİ Ahmet; TÜRKER, Ali Sacit; YILDIRIM, Ramazan, (2012b). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitabı- 12*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- AKGÜL, Mehmet; YILDIRIM, Ramazan; ALBAYRAK, Abdullah; ÇATAL, Abdullah; ÇİFTÇİ, Turgut; EKŞİ, Ahmet; KARA, Ahmet; PAÇA, Hüseyin; ÖZBAY Ekrem; ŞİMŞEKÇAKAN Musa; TÜRKER, Ali Sacit, (2012a). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı-7*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- AŞLAMACI, İbrahim (2013). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi”, *Hikmet Yurdu*. Yıl:6, 6:12, 267-282.
- BEKTAŞ- ÖZTAŞKIN, Özlem (2012). “Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S:61, 248-250
- BİLGİN, Beyza, (2001). “Türkiye’de Örgün Eğitimde Alevilik”, *Aleviler/Alewiten*. (Edit: İsmail Engin; Eberhard Franz), Hamburg: Deutsches Orient-Institut,, C:3,169-188.
- DOĞAN, İzzettin (2005). “Alevilik İslâm Dışı Değildir”, *Türk Yurdu*. 25:210, 67-71.
- EĞRİ, Osman (2000). “Alevi Sünni Bütünleşmesi İçin Sevgi ve Birlik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S:14, Y:2000, 1-11.
- EĞRİ, Osman (2005). “Alevilik-Bektaşilik, Niçin İslâm Dışı Değildir?”, *Türk Yurdu*. 25: 210, 114-118.
- EĞRİ, Osman, (2002). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S:22, 1-40.
- ERDEMİR, Aykan vd. (2010). *Türkiye’de Alevi Olmak. (Avrupa Birliği-Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı Projesi)*, Alevi Kültür Dernekleri, Ankara: Mattek Matbaacılık.
- GÖZAYDIN, İstar (2009). “Türkiye’de ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ Ders Kitaplarına İnsan Hakları Merceğiyle Bakış”, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II*. (Edit: Gürel Tüzün), İstanbul: Tarih Vakfı Yay., 167-193.
- KAYMAKCAN, Recep, (2007a). “AİHM Din Dersi Kararı Nasıl Anlaşılmalı?”, *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*. 1:2, 60-63.
- KAYMAKCAN, Recep (2007b). *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu. Eğitim Reformu Girişimi*, İstanbul.
- KEÇELİ BABA, Şakir (2005). “Alevilik, Sünnilik ve Politika”, *Türk Yurdu*. 25:210, 119-121.
- ONAT, Hasan (2005). “Alevilik-Bektaşilik, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri ve Diyanet”, *Türk Yurdu*. 25: 210, 8-13.
- SUBAŞI, Necdet (2010). *Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*. Ankara.
- SUBAŞI, Necdet (2011). “Müfredata Dâhil Olmak Ya da Aleviliği Oku(t)mak”, *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi*. (Edit: Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Z. Şeyma Aslan), İstanbul: Dem Yay., 55-63.
- ŞİMŞEK, Eyup; GÜNGÖR, Özcan, (2013). “Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşilik”, *Turkish Studies*. Volume 8/3, 539-565.
- T.C. DEVLET BAKANLIĞI, (2010). 7. *Alevi Çalıştayı*. 28-29-30 Ocak 2010, Kızılcıhamam-Ankara, Ankara.
- T.C. MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “Hasan Zengin ve Eylem Zengin Tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Açılan Davaya Dair Genel Müdürlüğümüz Görüşü”, 1-11.

- T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (2012). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Alevilik Süreci”.
- T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, (2005). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. İstanbul: MEB. Yayınları.
- T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, (2007). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8.Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB. Yayınları.
- T.C. MİLLÎ Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, (2010a). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB. Yayınları.
- T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, (2010b). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara.
- TOSUN, Cemal, (2005). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Alevilik”, *Türk Yurdu*. 25: 210, 37-41.
- TOSUN, Cemal, (2009). “Almanya’da Alevî Din Derslerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’ye Muhtemel Yansımaları”, *Dinî Araştırmalar, Alevilik Özel Sayısı*. 12:33, 99-106.
- TOSUN, Cemal, (2010). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: PegemA Yayınları.
- TOSUN, Cemal; Zengin, Halise Kader (2009). “Almanya’daki Alevilik Din Dersi Programları (1-4. Sınıflar) Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Dinî Araştırmalar, Alevilik Özel Sayısı*. 12:33, 345-383.
- YILMAZ, Hüseyin (2009). “Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XIII:2, Y: 2009, 189-209.
- YILMAZ, Hüseyin (2011a). *Alevî-Sünnî Diyalogu-Din Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme-*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- YILMAZ, Hüseyin (2011b). “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Aleviliğin Öğretimi”, *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi*. (Edit: Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Z. Şeyma Aslan), İstanbul: Dem Yay., 65-101.

Elektronik Kaynaklar

- Erdem Karahanoğulları, Özlem, “Danıştay Kararlarında Din, Vicdan ve Düşünce Özgürlüğü”, http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt5/Karahanoogullari_DinOzgurlugu.pdf, (erişim 01.08.2013), ss.1-21.
- Hasan ve Eylem Zengin-Türkiye, 09. Ekim 2007, http://www.avrupakonseyi.org.tr/aihmk/aihmk07_165.htm, (erişim 08.07.2009).
- YILDIRIM, Mine (2012) “2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin Bir Değerlendirme”, Eğitim Reformu Girişimi, <http://www.aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1349647350.pdf>, (erişim 01.08.2013), 1-12.